

др Драган Јовашевић, редовни професор
Правни факултет, Универзитет у Нишу
jovas@prafak.ni.ac.rs

УДК 343.352(497.11)(091)

Прегледни рад
Примљено: 12. 4. 2021.
Редиговано: 23. 4. 2021.
Прихваћено: 1. 9. 2021.

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА КОРУПЦИЈЕ У СРБИЈИ*

Апстракт: *Кривична дела корупције (примање мита, давање мита) као службена кривична дела која извршавају службена лица у органима јавне власти имају дуги историјски развој. Практично, још од првих закона из времена старог века позната је појава кривичних дела корупције, као и различити начини друштвене реакције на ове облике противправног, забрањеног и кажњивог понашања. И у периоду средњег века бројни закони прописују кривичну одговорност и кажњавање за корупцију. Слична је ситуација и у Републици Србији. Сви кривични закони од 19. века до данас предвиђају систем казни и других кривичних санкција за различите облике испољавања корупције. У раду се анализирају одредбе кривичног законодавства о корупцији у Србији од најстаријих времена до данас, са освртом и на иностране правне изворе.*

Кључне речи: *закон, писани документи, историјски развој, корупција, кривично дело, казна.*

Уводна разматрања

Различити облици корупције¹ (примања и давања мита) као облици и видови испољавања злоупотребе службеног положаја представљају давнашње кривично дело које је доста дуго присутно у правној историји. Практично од самог формирања првих држава и државних организација, односно од почетка писане правне историје, јављају се и кривична дела корупције под различитим називима, са различитим описима и карактеристикама, односно различитим врстама и мерама прописаних казни (и других кривичних санкција за њихове учиниоце). То је и логично јер свака држава као облик уређивања правним прописима друштвене организације у ма ком облику испољавања мора да има релативно сигурно функционисање институција јавне власти које омогућава заинтересованим лицима (физичким и правним лицима) остваривање и заштиту њихових права, слобода или правно заснованих интереса. Тиме се, заправо, омогућава стварање и одржавање угледа државе и њених институција власти, а то

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту који финансира Правни факултет у Нишу: „Одговорност у правном и друштвеном контексту” у периоду 2021–2025. године.

¹ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд 2011, 367–371.

подиже и ниво поверења грађана у саму државу и њену власт.²

Зато се са правом може рећи да кривична дела корупције представљају појаву која је стара колико и сама држава. Нема државе почев од античких старих цивилизација из старе Месопотамије, па све до данашњих дана која се на различите начине, различитим средствима и мерама, са различитом динамиком није суочила са бројним разноликим облицима и видовима испољавања корупције. Стога се и свака државна организација морала, наравно према својим могућностима и потребама, суочити са овим облицима противправног понашања појединаца или група.

Хамурабијев законик³, један од најзначајнијих писаних правних споменика старог света, садржи одредбу која указује на кажњавање судије за незаконито донету судску одлуку. Наиме, члан 5. овог Законика⁴ одређује дело које се, данашњим правним речником, може назвати: „кршење закона од стране судије”. Према овом законском решењу⁵ судија се, који руководи судским процесом и који донесе пресуду, те одлуку напише, па се касније таква пресуда поништи, кажњава дванаестоструким износом новчане казне која је у оваквом судском поступку изречена и казном трајне забране вршења судијске функције.

У периоду старог Рима примењивани су бројни закони који су кажњавали злоупотребе учињене од стране државних чиновника као што су: *Lex Calpurnia*, *Lex Acilia*, *Lex Servilia*. Нешто раније, и Закон XII таблица, у деветој табlici, став 3. прописује смртну казну за учиниоца кривичног дела примања мита. Ово дело може да учини по закону одређени судија или изабрани судија (арбитар) за кога се докаже да је у вези са предметом спора примио мито од једне од заинтересованих страна.⁶

На прелазу из старог у средњи век, у доба варварских закона, по свом значају за посматрану тему, издваја се Салијски закон⁷ (настао крајем петог и почетком шестог века н.е.) у Франачкој. Овај Закон у делу двадесет осам под називом: „О потплаћивању” предвиђа кажњавање за неколико кривичних дела корупције иако их закон такво не назива.

У члану 1. овог Закона предвиђена је новчана казна у износу 2.500 динара што износи 62,5 солида за кривично дело које се састоји у потплаћивању другог лица (дакле, за давање мита у виду поклона, предмета или друге користи).

У члану 2. прописана је иста казна за лице које пошто је потплаћно покуша да убије човека. Овде се заправо ради о покушају убиства за награду (односно убиство из користољубља).

Иста врста и мера новчане казне предвиђена је и за последње кривично дело у оквиру овог дела Салијског закона. То је кривично дело које је предвиђено у члану 3. Новчаном казном од 2.500 динара се санкционише посредовање у подмићивању. Ово кривично дело постоји када је потплаћивање неког лица извршено преко трећег слободног лица (посредника).

Наведена решења показују да историја права уопште, па и историја нашег

² Д. Јовашевић, *Кривично право : посебни део*, Београд 2017, 221–223.

³ Законски текстови старог и средњег века, прир., Д. Николић и А. Ђорђевић, Ниш 2002, 10.

⁴ F. Karčić, *Pravni tekstovi: Odabrani izvori za Opću historiju države i prava*, Sarajevo 2004, 15.

⁵ R. Festić, *Stari kodeksi*, Sarajevo 1998, 12.

⁶ M. Višić, *Zakonici drevne Mesopotamije*, Podgorica–Beograd 2003, 179.

⁷ Законски текстови старог..., 100–101.

права познаје различите облике и видове испољавања корупције, као и начине санкционисања оваквог противправног понашања. Прве податке о постојању и кажњавању за кривична дела корупције на нашим просторима, правна историја бележи у периоду раног средњег века. Наиме, већ је Душанов законик донет на саборима 1349. и 1354. године као најзначајнији писани правни споменик раног феудализма у Европи, предвиђао више кривичних дела корупције.

Одредбу сличне садржине (члан 45.) је познавао и Винодолски закон (Зборник правних прописа жупе Винодол) из 1288. године.⁸

Тако ћемо историјски развој кривичних дела корупције посматрати кроз следеће периоде:

1. законодавство средњег века:
 - а) Душанов законик
2. законодавство у 19. веку:
 - а) закони Карађорђево Србије,
 - б) Криминални (казнитељни) законик за Књажество Србију
3. законодавство између два светска рата:
 - а) Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца
4. законодавство послератне Југославије:
 - а) Кривични законик ФНРЈ,
 - б) Кривични закон СФРЈ (односно Кривични закон СРЈ или Основни кривични закон),
 - в) Кривични закон Републике Србије.

Законодавство средњег века

Душанов законик⁹ као најзначајнији писани правни споменик средњег века (период раног феудализма) из 1349. и 1354. године познаје између осталих, и два кривична дела корупције.

У члану 24. овај Законик предвиђа кривично дело примања мита од стране верског старешине (или како то стоји у самом тексту „владалац црковни”). За ово је дело прописана смртна казна распињањем. Дело чини верски старешина који прими какву корист (мито) у обављању свога посла. Суровост прописане казне за ово дело показује да је вероватно у то доба у Србији била раширена појава подмићивања свештених лица на разне начине, а с друге стране, интерес државе је био да се очува поверење грађанства у новоуспостављене верске институције православне цркве.

Друго корупцијско кривично дело је предвиђено у члану 110. Душановог законика.¹⁰ У овој је одредби предвиђено да судије које суде широм краљевства за обављени судијски посао не смеју тражити ништа силом или пак примати поклоне. Овде је изричито прописана забрана примања поклона од стране судије за обављање судијског посла. Дакле, судијска функција је већ у то време била „ненаплатива”.

⁸ Д. Јанковић, Историја државе и права феудалне Србије : (XII–XV век), Београд 1961, 157–168.

⁹ Законски текстови старог..., 217–229.

¹⁰ Душанов законик, прир., С. Стојичић, Лесковац 1970, 7–21.

Законодавство у 19. веку

1. Закони Карађорђево Србије

На почетку 19. века посебну вредност имају први кривичноправни акти донети за време кратког трајања Карађорђево Србије. Ради се о законима који су настали на основама обичајног права устаничког времена, али ту се могу назрети и обриси шеријатског права које је више деценија уназад било у примени у нашим крајевима. Оно носи револуционарни печат који је требало да служи потребама устаника и успостављању нове државе. У овом периоду се разликују два кривична закона. То су:

- а) Законик проте Матеје Ненадовића из 1804. године,
- б) Карађорђево криминално законик из 1807. године.

Законик проте Матеје Ненадовића¹¹ је донет 5. маја 1804. године. Саставио га је прота Матеја Ненадовић који је потом одобрен на скупштини Ваљевске нахије. Сам је аутор навео да је у писању законика користио Крмчију и Јустинијанове законе. Иако се сматра да се законик састојао од 14–15 чланова (пунктова), данас је сачувано само седам. Према протиним мемоарима, по усвајању законика, скупштина је позвана да одмах изабере по два поштена човека за судије.¹² Остало је недовољно познато да ли је овај законик примењиван само на подручју ове нахије или пак целе ослобођене земље. У седам сачуваних чланова законика било је предвиђено чак пет кривичних дела за чије су учиниоце прописане казне¹³, али овај законик не познаје кривична дела корупције.

Знатно познатији законик из времена стварања српске државе је Карађорђево Криминално законик. Овај законик (познат и као Правила војена и народна) према претпоставкама историчара донет је од стране самог војводе 1807. године¹⁴. Његов је текст пронађен тек 1903. године у Државној архиви Краљевине Србије. Имао је само 38 чланова (с тим да првих четрнаест није пронађено том приликом, већ су касније пронађени преписи чланова: 9, 10, 40. и 41.). Остало је непознато такође и да ли је овај законик уопште био у примени, ако јесте где је и до када примењиван.¹⁵

И овде се ради о револуционарном законнику, кратког и ограниченог обима без посебне систематике и веће правнотехничке савршености. Одговарао је духу и потребама устаничког периода. И он је по већини својих одредаба садржавао посебни део кривичног права предвиђајући поједина кривична дела и казне за

¹¹ Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865, Београд 1967, 7–8.

¹² М. Ненадовић, Мемоари, Нови Сад–Београд 1957, 92–93.

¹³ М. Грубач, Телесна казна у Србији од Првог српског устанка (1804) до њеног укидања (1873) : 130 година од укидања телесне казне у ослобођеној Србији, Београд 2004, 59–60.

¹⁴ О времену настанка овог законика у правној историји не постоји јединствено схватање. Тако аутор Тома Живановић (Т. Живановић, Основи кривичног права. 1, Општи део, Београд 1910, 21) сматра да Карађорђево законик потиче из 1807. године, док аутор Стојан Новаковић (С. Новаковић, Уставно питање и закони Карађорђево времена, Београд 1907, 117) узима 1810. као годину настанка овог законика.

¹⁵ Д. Папазоглу, Кривично право и правосуђе у Србији (1804–1813), Београд 1954, 45–48.

њихове учиниоце.¹⁶ Прописане казне су биле строге, сурове и углавном су се сводиле на телесно кажњавање. Ради се о строгом, готово „драконском” кривичном закону који предвиђа за своје време актуелна кривична дела за која су прописане изузетно строге казне.¹⁷

Поред политичких, имовинских и војних кривичних дела, те дела против живота и тела, овај је законик познавао и више „службених” кривичних дела. Наиме, Карађорђево Криминално законик је познавао више различитих кривичних дела чији су учиниоци могли бити: старешине, кметови, судије, чиновници и друга службена лица.

Тако је у члану 9. Закона¹⁸ предвиђена казна за старешину, војводу, капетана, кнеза или судију који би делили правду на незаконит начин (по пријатељству, кумству, сродству или за мито). Ово је примање мита од стране „службеног лица”. Такав се учинилац пред народом проглашавао за разоритеља народне правде, па је био лишаван звања (које је и злоупотребио за вршење кривичног дела). Овде се ради о злоупотреби службеног положаја и то у законнику одређених лица. У случају да се ради о лицу које је ово кривично дело извршило примивши мито, такав поклон или другу корист ће срамотно, јавно пред народом вратити лицу од кога је узео.

Специфично „службено” кривично дело предвиђено је у члану 37. Овде је практично прописана одговорност за помагање у вршењу крађе. Наиме, старешина и судија који са учиниоцима крађе дели украдене ствари у циљу њиховог прикривања, кажњавао се као и сам учинилац крађе (сходно члану 26. овог законика), али му се уз то кумулативно изрицала и казна лишења власти.

У накнадно пронађеном члану Карађорђевог криминалног законика – члану 41. предвиђено је још једно „службено” кривично дело. Наиме, старешина који чини неправде људима при обављању старешинске власти, па буде пријављен, ако замрзи и прогони свога пријавиоца, кажњавао се за ово кривично дело јавном осудом „што против закона народног стоји”. Али ако је такав старешина неправедно пријављен и обвињен, тада би се лажни пријавилац кажњавао затвором (арестом) без одређења његовог трајања.

У члану 22. Законика је била предвиђена казна за кривично дело примања мита.¹⁹ Наиме, ово дело чини старешина, капетан или каплар који прими мито како би из војске пустио војника да иде кући. Оваквом учиниоцу је војнички суд изрицао новчану казну у висини износа новца или друге вредности који је примио као мито. Ову казну је осуђени старешина био дужан да плати сваком војнику под својом командом. Такав се учинилац такође лишавало власти, односно могућности да обавља посао, занимање или професију коју је на овај начин злоупотребио ради вршења кривичног дела.

¹⁶ Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног правосуђа од 1804. до 1865. године, Београд 1967, 10–13.

¹⁷ А. Соловјев, „О Карађорђевог законика”, Архив за правне и друштвене науке, 41, Београд 1932, 373.

¹⁸ З. Мирковић, Карађорђево законик : (кривично, породично и државно право устаничке Србије), Београд 2008, 74–78.

¹⁹ Д. Јовашевић и З. Стевановић, Правни аспекти извршења кривичних санкција, Београд 2007, 104–108.

2. Криминални (казнитељни) законик за Књажество Србију

Први, потпуни, систематизовани кривичноправни акт Кнежевине Србије под називом: Криминални (казнитељни) законик за Књажество Србију донет је 29. марта 1860. године непосредно пред смрт српског књаза Милоша Обреновића.²⁰ Овај Законик у глави једанаестој, под називом: „О злочинствима и преступљенијима чиновника у званичној дужности” предвиђа више „неименованих” кривичних дела корупције – примања мита и давања мита.

У члану 105. предвиђено је кривично дело које врши чиновник (дакле службено лице) које узме или захтева поклон или ма какву другу корист или које прими обећање поклона или какве друге користи како би учинио дело које спада у круг његове званичне дужности, а које није противно закону или да нешто не учини што иначе није дужан да учини. Овде се дакле ради о примању мита – дакле, неправом пасивном подмићивању на извршење законите службене радње. За ово је дело прописана новчана казна у износу до сто талира или казна затвора до шест месеци.

Право пасивно подмићивање на извршење незаконите службене радње је предвиђено као кривично дело у члану 106. овог кривичног законика. За ово је дело прописана знатно строжа казна – казна затвора до пет година и губитак грађанске части (кумулятивно). Ово дело постоји када чиновник захтева или прими мито или другу корист или прими обећање мита или какве друге користи како би у оквиру своје службене дужности извршио какво противзаконито дело (било радњом чињења или радњом нечињења). У случају постојања олакшавајућих околности, суд може учиниоцу овог кривичног дела да изрекне и казну лишења чиновничког звања.

У члану 107. је предвиђено посебно кривично дело примања мита. Посебност дела се огледа у својству учиниоца дела. Ово дело чини судија који прими мито (дакле који буде подмићен) да при суђењу каквог злочина или другог преступа поступи у корист или на штету окривљеног лица. Овде се ради о подмићивању судије да донесе незакониту судску одлуку у кривичном предмету. За ово је дело прописана казна заточења у трајању од две до десет година.

Но, поред у закону прописане казне, суд је учиниоцима кривичних дела примања мита из чланова 106. и 107. овог законика обавезно изрицао и меру одузимања примљеног поклона или мита и то у корист државне касе.

Последње кривично дело корупције које познаје Криминални (казнитељни) законик за Књажество Србију је предвиђено у члану 108. То је дело давања мита. За ово је кривично дело прописана казна затвора до три године. Према изричитој законској одредби, покушај овог дела је такође кажњив. Ово кривично дело постоји у случају подношења мита или његовог обећања од стране лица како би чиновника или судију приволио да учини какво службено (дужносно) дело које је противно закону или да не учини нешто што је иначе према правилима службе био дужан да учини. Овде је кажњиво активно подмићивање на извршење незаконите или законите службене радње.

²⁰ Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, Ниш 1991, 219–221.

Законодавство између два светска рата

Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године²¹ као једини систематизовани кодекс кривичноправних норми прве Југославије, у глави двадесет осам, под називом: „Кривична дела против службене дужности” предвиђа кривична дела корупције.

У члану 384. је предвиђено кривично дело корупције које има два основна облика. Први облик овог дела има карактер неправог пасивног подмићивања – односно подмићивања на извршење законите службене радње. Ово кривично дело врши државни службеник који прими или захтева поклон или ма какву другу корист или које прими обећање поклона или какве друге користи да изврши или не изврши службену радњу која спада у круг његове званичне дужности, а која није противна закону. За ово је дело прописана казна строгог затвора без ближег одређења њеног посебног минимума или максимума.

Други облик овог дела за који је прописана казна затвора постоји у случају накнадног пасивног подмићивања. Овај облик дела чини државни службеник који по свршеној службеној радњи или пропуштању такве радње прими поклон (мито или какву другу корист) који пре тога није био нити захтеван, нити обећан.

Право пасивно подмићивање на извршење незаконите службене радње је предвиђено као кривично дело у члану 385. овог кривичног законика. За ово је дело прописана знатно строжија казна – робија или заточење у трајању до пет година. Ово дело постоји када државни службеник захтева или прими поклон или другу корист или прими обећање поклона или какве друге користи како би у оквиру своје службене дужности извршио какву службену радњу коју иначе не би смео да изврши или да не изврши службену радњу коју би иначе морао да изврши. Овде се ради о примању поклона ради извршења незаконите службене радње.

Последње кривично дело корупције које је егзистирало у међуратном периоду на подручју Краљевине Југославије је било предвиђено у члану 387. То је посебан облик кривичног дела примања мита. Посебност дела се огледа у својству учиниоца дела. Ово дело чини судија, почасни или изабрани судија који за вршење или пропуштање какве судијске радње прими или захтева поклон или какву другу корист или захтева или прими обећање поклона или какве друге користи. За ово је дело прописана казна строгог затвора.

Тежи облик овог дела за који је прописана казна робије до пет година постоји када судија, изабрани или почасни судија прими или захтева поклон или другу корист или њихово обећање за судијску радњу коју тек после тога треба да предузме или пропусти. Ако у овом случају извршење или неизвршење судијске радње садржи у себи и кршење закона или другу повреду службене дужности, тада постоји најтежи облик овог кривичног дела за који је прописана казна робије до десет година. Но, поред у законик у прописане казне, суд ће учиниоцима ових кривичних дела корупције у смислу члана 388. Кривичног законика изрећи меру обавезног одузимања новца или ствари у корист фонда, а које је државни службеник добио на име мита.

²¹ М. П. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд 1934, 630–635.

Законодавство послератне Југославије

У периоду после Другог светског рата, у развоју кривичног права наше земље се могу уочити три периода. То су: а) период до 1. јула 1977. године – у коме је био у примени јединствени Кривични законик ФНРЈ са изменама и допунама из 1959. године, б) период од 1. јула 1977. до 1. јануара 2006. године – у коме је кривично право наше земље карактерисала законодавна расцепканост између савезног закона (Кривични закон СФРЈ), републичких закона и покрајинских закона (САП Војводине и САП Косова и Метохије који су укинута 1990. године) и ц) период који је наступио после 1. јануара 2006. године када је почео да се примењује нови Кривични законик Републике Србије²² као јединствени кривичноправни акт модерне, самосталне, суверене Србије, после 145 година.

1. Кривични законик ФНРЈ

После Другог светског рата, у новослобођеној Демократској Федеративној Југославији се приступило доношењу закона у оквиру новог правног поретка и народне власти. Међу првим законима у том првом послератном периоду по свом значају се истиче Закон о кривичним делима против службене дужности из 1948. године.²³

Злоупотреба службеног положаја или овлашћења представља кривично дело из члана 3. Закона за које је прописана казна лишења слободе најмање од шест месеци или казна лишења слободе са принудним радом у трајању до пет година, а ако наступи „тежи” поремећај функционисања државног надлештва или државне или друштвене установе или предузећа или неизвршење у већој мери њихових задатака, тада се ради о тежем, квалификованом облику кривичног дела за које је прописана казна лишења слободе са принудним радом до дванаест година.

Прекорачење службеног овлашћења (члан 4.), невршење службене дужности (члан 5.), самовласно напуштање службене дужности (члан 6.) или несавесно или немарно вршење службене дужности (члан 7.) представљају самостална кривична дела злоупотребе службене дужности.

Најтеже дело предвиђено у члану 9. представља тешко дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења, прекорачења службеног овлашћења, невршења службене дужности, самовласног напуштања службене дужности и несавесног или немарног вршења службене дужности представља самостално квалификовано кривично дело за које је прописана казна лишења слободе са принудним радом у трајању од најмање пет година и кумулативно конфискација имовине. Ако су наступиле посебно тешке последице за одређену грану привреде или одређених државних или друштвених надлештава, тада је прописана смртна казна и конфискација имовине.

Овај је закон у члану 12. предвидео кривично дело примања мита, а тежи облик овог дела у члану 13.

²² Службени гласник РС, бр. 85/2005.

²³ Службени лист ДФЈ, бр. 88/48.

Кривични законик ФНР Југославије из 1951. године²⁴ је као јединствени систематизовани кривични кодекс био у примени више од две и по деценије. Овај је законик у глави двадесет четвртој под називом: „Кривична дела против службене дужности” предвидео следећа кривична дела корупције. То су: а) примање мита и б) давање мита.²⁵

Кривично дело примања мита је предвиђено у одредби члана 325. Дело има три облика испољавања.²⁶ То су:

а) право пасивно подмићивање – које чини службено лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити. За ово је дело прописана казна строгог затвора у трајању до десет година уз могућност изрицања казне конфискације имовине као споредне казне,

б) неправо пасивно подмићивање – за које је прописана казна затвора најмање шест месеци или казна строгог затвора до пет година. Ово дело чини службено лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити,

в) накнадно подмићивање – које чини службено лице после извршења, односно неизвршења службене радње код претходних облика подмићивања, а у вези са њом захтева или прими поклон или другу корист. За ово је дело прописана казна затвора без одређења посебног минимум и максимума.

Поред законом прописане казне учиниоцу кривичног дела примања мита се обавезно одузимају примљени поклон и друга имовинска корист применом посебне мере безбедности одузимања предмета.

Друго кривично дело корупције под називом: „Давање мита” је предвиђено у члану 326. Кривичног законика. Ово дело има два облика испољавања: а) право активно и б) неправо активно подмићивање.²⁷

Први облик дела – право активно подмићивање за које је прописана казна затвора најмање шест месеци или казна строгог затвора до пет година се састоји у давању или обећању поклона или друге користи службеном лицу да овај у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смео извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити или у посредовању при оваквом подмићивању службеног лица.

Неправо активно подмићивање је други облик испољавања кривичног дела давања мита. За ово је дело прописана казна затвора. Као и код првог облика, поред казне, суд учиниоцу дела обавезно изриче меру безбедности одузимања поклона или друге имовинске користи. Овај облик дела чини лице које службеном лицу учини или обећа поклон или другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши

²⁴ Службени лист ФНРЈ, бр. 13/51.

²⁵ М. Radovanović, „Zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja : (Čl. 314 Krivičnog zakonika)”, (neobjavljena doktorska disertacija, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 1958), 57–61.

²⁶ М. Radovanović i М. Đorđević, Krivično pravo : posebni deo, Beograd 1975, 385–387.

²⁷ Исто, 387–389.

службену радњу коју не би смело извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица.

Лакши облик овог дела за који суд учиниоцу дела може да изрекне судску опомену постоји ако је мито дато службеном лицу на његов захтев, али је то после давалац мита добровољно пријавио надлежним државним органима. У том случају му се одузети поклон или имовинска корист могу и вратити.

2. Кривични закон СФРЈ

После доношења Устава СФРЈ из 1974. године те одговарајућих устава социјалистичких република и социјалистичких аутономних покрајина, у тадашњој СФР Југославији је уведен принцип подељене законодавне надлежности у области материјалног кривичног права према коме је постојало девет кривичних закона (један савезни, шест републичких и два покрајинска).

Основни законски текст овога доба је био Кривични закон СФРЈ²⁸ из 1976. године који је у глави деветнаест, у групи кривичних дела против службене дужности службених лица у савезним органима или савезним организацијама, у члану 179. предвиђао кривично дело под називом: „Примање мита”. Ово дело је имало три облика испољавања.²⁹

Први облик дела – право пасивно подмићивање³⁰ чини службено лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до десет година с тим што се за овај, као и за остале облике кривичног дела примања мита поред казне учиниоцу обавезно одузимају примљени поклон или друга имовинска корист.

Други облик дела – неправо пасивно подмићивање чини службено лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити. Ово је лакши облик кривичног дела примања мита за који је прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Трећи облик кривичног дела примања мита за који је прописана казна затвора од три месеца до три године јесте накнадно подмићивање. Ово дело чини службено лице које после извршења, односно неизвршења службене радње у оквиру неког од претходних облика подмићивања, а у вези са њом захтева или прими поклон или другу корист.

Када је у априлу 1992. године уместо СФР Југославије проглашена Савезна Република Југославија, тада је и Кривични закон СФРЈ променио свој назив у Кривични закон СРЈ³¹. И коначно, у априлу 2003. године овај је закон променио назив у Основни кривични закон³² при чему је задржан ранији законски текст

²⁸ Службени лист СФРЈ, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 45/90 и 54/90.

²⁹ Љ. Лазаревић, Кривично право : посебни део, Београд 1993, 278–281.

³⁰ D. Atanacković, Kривично право : посебни део, Београд 1985, 212–214.

³¹ Службени лист СРЈ, бр. 35/92.

³² Службени гласник РС, бр. 39/2003.

кривичног дела примања мита у истој садржини.

3. Кривични закон Републике Србије

Следећи принцип подељене законодавне надлежности у области материјалног кривичног права, Социјалистичка Република Србија је 1977. године донела свој Кривични закон³³ који је био у примени до 1. јануара 2006. године, додуше са више измена и допуна. Овај је закон у глави двадесет првој, под називом: „Кривична дела против службене дужности”, предвиђао два кривична дела корупције. То су:

- а) примање мита у члану 254,
- б) давање мита у члану 255.

Примање мита као основни кривично дело корупције – пасивно подмићивање има три облика испољавања. То су: а) право пасивно подмићивање, б) неправо пасивно подмићивање и в) накнадно подмићивање с тим што се као учинилац овог дела може јавити службено или одговорно лице које не ради у савезним органима или савезним организацијама.³⁴

Први облик овог дела чини службено или одговорно лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити. За ово је дело прописана казна затвора најмање једну годину.

Други облик дела за који је прописана казна затвора од једне до осам година чини службено или одговорно лице које захтева или прими поклон или другу корист или које прими обећање поклона или друге користи за себе или другог да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити.

Трећи облик кривичног дела примања мита дела чини службено или одговорно лице које после извршења, односно неизвршења службене радње, а у вези са њом захтева или прими поклон или другу корист. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од три месеца до три године.

За све облике овог кривичног дела, закон је поред прописане казне затвора предвидео за суд обавезу да учиниоцу дела изрекне меру безбедности одузимања предмета (примљеног поклона или друге имовинске користи).

„Давање мита” је друго основно, опште кривично дело корупције предвиђено у члану 255. Кривичног закона Републике Србије. И ово дело има три облика испољавања – два основна облика – а) право активно подмићивање и б) неправо активно подмићивање и в) један лакши облик. Поред прописане казне у закону, учиниоцу овог дела суд изриче и меру одузимања датог поклона или друге имовинске користи.

Право активно подмићивање чини лице које службеном или одговорном лицу учини или обећа поклон или другу корист да у оквиру свог службеног

³³ Службени гласник СРС, бр. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90.

³⁴ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом, Београд 2003, 576–579.

овлашћења изврши службену радњу коју не би смео извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног или одговорног лица. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Неправо активно подмићивање је други основни облик кривичног дела давања мита за који је прописана казна затвора до три године. Ово дело чини лице које службеном или одговорном лицу учини или обећа поклон или другу корист да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица.

Лакши облик овог дела за који закон из криминално политичких разлога дозвољава могућност ослобођења од казне постоји у случају када је мито дато на захтев службеног или одговорног лица, али је учинилац надлежним државним органима пријавио своје дело пре него што је откривено или пре него што је сазнао да је дело откривено.

Да би се поспешила ефикасност борбе против различитих облика и видова корупције у нашој земљи, Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије³⁵ из марта 2002. године уноси нову главу, „главу двадесет прву А”, под називом „Кривична дела корупције” која је предвидела више посебних, специјалних облика корупције. Сва та дела заправо представљају различите облике злоупотребе службеног положаја у виду искоришћавања службеног положаја, прекорачења службеног овлашћења или невршења службене дужности. То су посебна, специјална кривична дела корупције.

Корупција у органима управе – ово кривично дело је предвиђено у чл. 255а. КЗ РС. Њега чини службено лице које у вршењу послова управе искористи свој службени положај или прекорачи своје службено овлашћење или не врши своју службену дужност и на тај начин прибави за себе или другог какву корист.³⁶ За постојање дела је битно да се ове делатности предузимају у вршењу (у вези или поводом) послова државне управе, најчешће приликом одлучивања о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица пред надлежним државним органима управе. И друго, потребно је да услед овако предузете радње извршења учинилац дела или неко друго лице прибави какву корист (корист може бити имовинског или неимовинског карактера). За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Ово кривично дело има два тежа, квалификована облика испољавања.

Први тежи облик дела постоји ако је извршењем основног дела прибављена имовинска корист у износу преко 200.000 динара. Висина прибављене имовинске користи представља квалификаторну околност. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до десет година.

Други тежи облик дела постоји ако је извршењем дела прибављена имовинска корист за учиниоца или друго физичко или правно лице у износу преко 600.000 динара. За ово је дело прописана казна затвора најмање три година.

Друго посебно корупцијско кривично дело носи назив: „Ненаменско располагање средствима из буџета”. Оно је предвиђено у члану 255б. КЗ РС. Ово

³⁵ Службени гласник РС, бр. 10/2002 и 11/2002.

³⁶ Љ. Јовановић и Д. Јовашевић, Кривично право, 2. Посебни део, Београд 1995, 378–381.

дело чини службено лице које искористи службени положај или прекорачи службено овлашћење или не врши службену дужност у поступку располагања средствима из буџета или другим средствима у државној својини и на тај начин прибави за себе или другог какву корист.³⁷ Радња извршења је алтернативно одређена као: искоришћавање свог службеног положаја, прекорачење службеног овлашћења или невршење службене дужности.

Овде се ради о посебном, специјалном облику извршења кривичног дела злоупотребе службеног положаја, али у вези са располагањем средствима из буџета или другим средствима у државној својини. За постојање дела је потребно да је услед оваквог поступања учиниоца за њега или неко друго физичко или правно лице прибављена каква корист. То може бити имовинска, али и свака друга корист или погодновање неимовинског карактера. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Постоје два квалификована облика дела зависно од висине противправно прибављене имовинске користи.

Први тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји ако висина користи прелази износ од 200.000 динара. Ова се висина утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења.

Други тежи облик дела постоји ако је извршењем кривичног дела прибављена имовинска корист у износу преко 600.000 динара. За ово је дело прописана казна затвора најмање три године.

Корупција у јавним набавкама представља следеће кривично дело предвиђено у члану 255в. КЗ РС. Ово дело чини службено или одговорно лице које искористи службени положај или прекорачи службено овлашћење или не врши службену дужност у поступку јавне набавке или у поступку за избор извођача радова или даваоца услуга и на тај начин прибави за себе или другог какву корист.³⁸ Објект заштите је обезбеђење законитости, ефикасности и целисходности у вршењу службене дужности у поступку: јавне набавке, за избор понуђача радова или даваоца услуга (при разним конкурсима, лицитацијама, тендерима, аукцијским продајама и сл.).

По карактеру радње извршења и овде се ради само о посебном облику злоупотребе службеног положаја под условом да се ове делатности предузимају у вези или поводом поступка јавне набавке, избора извођача радова или даваоца услуга. Овде се, заправо ради о незаконитом поступању службених или одговорних лица при разним конкурсима, тендерима, лицитацијама и разним другим јавним натјечањима. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Зависно од висине прибављене имовинске користи закон разликује два квалификована облика испољавања дела.

Први тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји ако висина прибављене користи прелази 200.000 динара. Ако, пак, висина прибављене користи прелази износ од 600.000 динара,

³⁷ И. Симић и М. Петровић, Кривични закон Републике Србије : практична примена, Београд 2002, 306.

³⁸ Љ. Јовановић, В. Ђурђић и Д. Јовашевић, Кривично право : посебни део, Ниш 2000, 379.

тада постоји други тежи облик за који је прописана казна затвора најмање три године.

Следеће посебно кривично дело корупције је „Корупција у поступку приватизације” из члана 255г. КЗ РС. Дело чини службено лице које искористи свој службени положај или прекорачи границе службеног овлашћења или не врши службену дужност у поступку промене власништва друштвеног или државног капитала и на тај начин прибави за себе или другог какву корист. Објект заштите је законито, ефикасно и благовремено обављање службене дужности у поступку приватизације односно власничке трансформације друштвеног или државног капитала у друге облике власништва. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне од пет година.

Зависно од висине прибављене имовинске користи услед предузете радње извршења, закон разликује два квалификована облика испољавања. Први тежи облик дела постоји ако је извршењем основног дела прибављена имовинска корист у износу преко 200.000 динара. За ово је дело приписана казна затвора у трајању од једне до десет година. Други тежи облик дела, за који је прописана казна затвора најмање три године, постоји ако је учинилац или неко друго лице извршењем дела прибавило имовинску корист у износу преко 600.000 динара. И овде висина противправно прибављене имовинске користи представља квалификаторну околност. Ову висину суд утврђује према тржишним условима као фактичко питање у сваком конкретном случају.

Корупција у правосуђу је кривично дело из члана 255д. КЗ РС које чини судија, судија поротник, јавни тужилац или његов заменик који у вези са доношењем судске одлуке или другим поступањем у вршењу дужности прибави какву корист за себе или другог. Радња извршења је прибављање какве користи у вези са доношењем судске одлуке или другим поступањем судије или јавног тужиоца у вршењу службене дужности. То значи, користољубиво поступање учиниоца или поступање у обављању дужности у судском поступку и то приликом доношења судске одлуке на такав начин да он или неко други прибави какву (имовинску или неимовинску) корист. Извршилац дела може бити само лице које има у време предузимања радње извршења својство судије или судије поротника, као и јавни тужилац и његов заменик. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Постоје два квалификована облика испољавања дела зависно од висине прибављене имовинске користи. Ако та имовинска корист прелази износ од 200.000 динара тада постоји први тежи облик испољавања кривичног дела, за који је прописана казна затвора од једне до десет година. Други тежи облик постоји ако је извршењем дела прибављена имовинска корист у износу преко 600.000 динара. За ово је дело прописана казна затвора најмање три године.

Злоупотреба функције браниоца или пуномоћника је следеће кривично дело корупције чија су обележја одређена у члану 255ђ. КЗ РС. Ово дело чини бранилац или пуномоћник који у намери да утиче на исход поступка пред судом или другим државним органом обећа или прибави какву корист вештаку, сведоку, или другом лицу да би оно утицало на исход поступка. Радња извршења је обећање или прибављање користи вештаку, сведоку или другом лицу. Обећање је давање изјаве усмено или писмено којим се изражава сагласност да се да каква корист другом лицу. Та корист је најчешће имовинског карактера, али то није

битно за постојање дела.

Прибављање другом лицу какве користи значи омогућавање да друго лице стекне, оствари, обезбеди такву корист. За постојање дела је битно да се обећање или прибављање користи омогућава вештаку, сведоку или другом лицу које је фактички, објективно у могућности да утиче на исход поступка пред судом или другим надлежним државним органом. Извршилац дела може да буде само бранилац или пуномоћник, дакле лице које у одговарајућем поступку учествује у име и за рачун другог физичког или правног лица као странке. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Постоје два квалификована облика испољавања овог кривичног дела.

Први тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји ако је извршењем дела неко лице прибавило имовинску корист у износу преко 200.000 динара.

Други тежи облик дела постоји ако висина прибављене имовинске користи прелази износ од 600.000 динара. За ово је дело прописана казна затвора најмање три године.

Корупција у здравству као кривично дело предвиђено у члану 255е. КЗ РС чини здравствени радник у установи здравствене заштите чији је оснивач Република Србија који услови пружање здравствене услуге или искористи свој положај у установи да би пружио приватне здравствене услуге или у вези са пружањем здравствене услуге прибави какву корист за себе или другог.

Радња извршења је алтернативно одређена као: условљавање пружања здравствене услуге, искоришћавање свог положаја у установи да би се пружиле приватне здравствене услуге и предузимање друге здравствене услуге (лекарске, стоматолошке или друге делатности у вези са утврђивањем дијагнозе, лечењем или применом медицинских или здравствених поступака), ако је на тај начин учинилац или неко друго лице прибавило какву (имовинску или неимовинску) корист. Извршилац дела може да буде само здравствени радник, (лекар или друго медицинско особље) у установи здравствене заштите чији је оснивач Република Србија. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Постоје два квалификована облика испољавања овог кривичног дела зависно од висине прибављене имовинске користи услед предузете радње извршења. Ако је имовинска корист прибављена извршењем основног дела прешла износ од 200.000 динара постоји први тежи облик дела за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година. Други тежи облик овог кривичног дела постоји ако је на овај начин прибављена имовинска корист у износу преко 600.000 динара. За ово је кривично дело прописана казна затвора најмање три године.

Корупција у просвети је кривично дело предвиђено у члану 255ж. КЗ РС које чини наставник или друго лице у образовној установи које при оцењивању ученика или студената злоупотреби положај или друго лице у овој установи који утиче на наставника или лице при оваквом оцењивању и на тај начин прибави за себе или другог какву корист. Радња извршења се може јавити у два облика испољавања и то као: а) злоупотреба службеног положаја и б) утицање на друго лице.

Први облик радње извршења је одређен као злоупотреба службеног положаја наставника или другог лица у образовној установи при оцењивању

успеха ученика или студената. Ова се злоупотреба може извршити на више начина и то: искоришћавањем службеног положаја, прекорачењем службеног овлашћења или невршењем службене дужности. Битно је да једно или више делатности преузме наставник или друго лице у образовној установи без обзира на звање и то у вези са или поводом оцењивања успеха ученика или студената.

Други облик радње извршења се састоји у утицању на наставника или друго лице приликом оцењивања успеха ученика или студената. Под утицањем се подразумевају различите делатности психичког карактера, утицања на вољу другог, подстрекавање на различите начине којима се код другог лица може изазвати или учврстити одлука у одређеном правцу приликом оцењивања успеха ученика или студената.

У оба случаја битно је да се оваквом предузетом радњом прибави корист за учиниоца или друго лице. Извршилац првог облика дела може да буде само наставник или друго лице које учествује у оцењивању успеха ученика или студената у образовној установи (нпр. члан испитне или пријемне комисије и сл.), а другог облика дела извршилац може бити свако лице у образовној установи које предузме радњу утицања.

За ово је дело прописана казна затвора у трајању од једне до пет година.

Постоје два квалификована облика испољавања овог кривичног дела.

Први тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји ако је извршењем дела неко лице прибавило имовинску корист у износу преко 200.000 динара. Други тежи облик постоји ако висина прибављене имовинске користи прелази износ од 600.000 динара. За ово је дело прописана казна затвора најмање три године.

Последње посебно кривично дело корупције под називом: „Уговарање исхода такмичења” је предвиђено у члану 255з. КЗ РС. Ово дело чини лице које уговори исход спортског или другог такмичења и на тај начин прибави за себе или другог какву корист. Објект заштите је законито одржавање спортских и других врста такмичења и обезбеђење законитости њиховог исхода.

Радња извршења се састоји у уговарању исхода спортског или другог такмичења. Уговарање исхода значи изричито или прећутно, непосредно или посредно, на различите начине постизање сагласности о току и резултату, односно исходу спортског или другог такмичења (музичког, у лепоти и сл.). Битно је да овако предузетом радњом учинилац или друго лице прибаве какву корист (имовинског или неимовинског карактера). За ово је дело прописана казна затвора од три године.

Постоје два квалификована облика испољавања овог корупцијског кривичног дела. Први тежи облик дела постоји ако је извршењем основног дела прибављена имовинска корист у износу преко 200.000 динара за учиниоца или неко друго физичко или правно лице. За ово је дело прописана казна затвора у трајању од шест месеци до пет година. Други, тежи облик дела, за који је прописана казна затвора у трајању од једне до десет година, постоји ако висина прибављене имовинске користи на овај начин пређе износ од 600.000 динара.

Савремено законодавство Републике Србије

Кривични законик Републике Србије³⁹ из 2005. године представља први и једини законски текст савремене Републике Србије донет после њеног осамостаљења из различитих југословенских држава после крвавих грађанских и међуетничких ратова деведесетих година прошлог века. Ради се, наиме, о јединственом кодексу кривичноправних норми који је донет после 145 година (после Криминалног законика за Књажество Србију од стране књаза Милоша Обреновића).

Кривични законик у глави тридесеттрећој у групи кривичних дела против службене дужности предвиђа два кривична дела корупције. То су⁴⁰:

- а) примање мита – члан 367. КЗ,
- б) давање мита – члан 368. КЗ.

Примање мита⁴¹ се састоји у непосредном или посредном захтевању или примању поклона или друге користи или у примању обећања поклона или друге користи од стране службеног, страног службеног или одговорног лица да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да не изврши службену радњу коју би морало да изврши, односно да изврши службену радњу коју би морало да изврши или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши, као и у захтевању или примању поклона или друге користи после извршења или неизвршења неке од наведених службених радњи, а у вези са њом. Ово се дело у правној теорији назива пасивно подмићивање.

Објект заштите је законито, ефикасно и квалитетно обављање службене дужности, а објект напада су поклон или друга корист. Поклон је свака имовинска вредност у смислу покретне или непокретне ствари која се даје без адекватне противнакнаде (доброчина делатност). Друга корист може бити остваривање било какве имовинске и неимовинске погодности, повлашћеног положаја или привилегије.

Дело има три облика. То су: а) право пасивно подмићивање, б) неправо пасивно подмићивање и в) накнадно подмићивање.⁴²

Право пасивно подмићивање постоји када службено, страног службено или одговорно лице непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или прими обећање поклона или друге користи да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши незакониту службену радњу – службену радњу коју не би смело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити. Радња извршења се састоји из три алтернативно предвиђене делатности. То су: а) захтевање, б) примање и в) примање обећања. Битно је да се ове радње предузимају на два начина: а) непосредно (директно) и б) посредно (индиректно).

Захтевање је тражење, јасно и недвосмислено исказивање жеље за поклоном или користи. То се може учинити вербално (усмено или писмено),

³⁹ Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

⁴⁰ Кривични законик Републике Србије, прир., Д. Јовашевић, Београд 2007, 67.

⁴¹ И. Симић и М. Петровић, н. д., 212–214.

⁴² Ђ. Ђорђевић, Кривично право : посебни део, Београд 2014, 245–248.

симболима, знацима, алузијама, покретима руке. Примање је узимање поклона или користи, физички, фактички. Примање обећања поклона или користи је саглашавање, изражавање жеље за остварење понуде другог лица о давању поклона или користи. За постојање дела је потребно да се радња извршења у било ком облику предузима од одређеног лица у вези са извршењем незаконите службене радње, дакле радње која се не би смела извршити, односно неизвршењем службене радње која би се морала извршити. Кривично дело је свршено тражењем или примањем поклона или друге користи или њиховог обећања да они следе.

Неправо пасивно подмићивање⁴³ постоји када службено, страном службено или одговорно лице непосредно или посредно захтева или прими поклон или другу корист или прими обећање поклона или друге користи да у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши. И ово се дело предузима истим радњама извршења као и претходно дело – непосредним или посредним захтевањем или примањем поклона или друге користи или примањем обећања поклона или друге користи, али са циљем извршења законите службене радње јер се делатност службеног лица креће у границама службеног овлашћења, тако да нема повреде службене дужности у смислу кршења законитости.

Накнадно подмићивање постоји када службено, страном службено или одговорно лице захтева или прими поклон или другу корист после извршења службене радње коју није смело да врши, односно коју је било дужно да изврши или после неизвршења радње која се морала извршити, односно која се није смела извршити. Радња извршења код овог дела је: а) захтевање и б) примање поклона или друге користи, али тек пошто је извршена незаконита или законита службена радња. Дакле, овде учинилац предузима или пропушта одређене службене радње, па тек онда накнадно, после њих, али у вези са њима предузима радњу овог кривичног дела – захтевање или примање поклона или друге користи.

Извршилац дела може да буде службено или страном службено лице, као и одговорно лице у установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност. Ово дело може да изврши и лице коме је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова. У погледу кривице потребан је умишљај.

За први облик дела прописана је казна затвора од две до дванаест година, за други облик дела – казна затвора од две до осам година, а за трећи облик дела – казна затвора од три месеца до три године. Примљени поклон и имовинска корист стечена примањем мита се обавезно одузимају применом мере безбедности одузимање предмета.

Тежи облик дела постоји када је извршено право или неправом пасивно подмићивање у вези са откривањем кривичног дела, покретањем или вођењем кривичног поступка и изрицањем или извршењем кривичне санкције. Овде се, дакле, ради о посебној врсти службеног лица које се може појавити као учинилац кривичног дела и у вези са посебном врстом службене дужности. За ово је дело прописана казна затвора од три до петнаест година.

⁴³ Б. Чејовић и В. Миладиновић, Кривично право : посебни део, Ниш 1995, 417–419.

Давање мита⁴⁴ из члана 368. КЗ се састоји у чињењу, нуђењу или обећању поклона или друге користи службеном, страном службеном, одговорном или другом лицу у установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност да службено лице у оквиру свог службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да не изврши службену радњу коју би морало да изврши, односно да изврши службену радњу коју би морало да изврши или не изврши службену радњу коју не би смело да изврши или у посредовању при оваквом подмићивању службеног, страног службеног или одговорног лица. Ово дело се у правној теорији назива активно подмићивање.

И ово кривично дело има три облика. То су: а) право активно подмићивање, б) неправо активно подмићивање и в) посредовање у подмићивању.⁴⁵

Право активно подмићивање је чињење, нуђење или обећање поклона или друге користи службеном, страном службеном, одговорном или другом лицу у установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност да службено лице у оквиру службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју не би смело да изврши или да не изврши службену радњу коју би морало да изврши. Овде се ради о подмићивању, давању мита ради извршења незаконите радње.

Радња извршења се састоји из више алтернативно предвиђених делатности. То су: а) чињење – давање или предаја, непосредно или посредно, у државину другог лица поклона или друге користи, б) нуђење – покушај давања поклона или друге користи, делатност физичког, фактичког карактера из које се јасно манифестује воља да се поклон или друга корист предају и в) обећање – јасно изражавање жеље да поклон следи, што се може учинити речима, симболима, знацима, гестовима, мимиком и сл. Дело постоји и када је поклон дат или обећан на иницијативу или захтев домаћег или страног службеног, одговорног или другог лица. Дело је свршено чињењем, нуђењем или обећањем поклона или друге користи у вези са извршењем незаконите службене радње без обзира да ли је таква радња уопште и извршена или не.

Неправо активно подмићивање је чињење, нуђење или обећање поклона или друге користи домаћем, страном службеном, одговорном или другом лицу у установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност да службено лице у оквиру службеног овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу коју би морало да изврши или да не изврши службену радњу коју не би смело да изврши. Ово је подмићивање на извршење законите радње. У свему осталом је ово дело слично претходном облику.

Посредовање у подмићивању је предузимање делатности којима се подстиче, доприноси или помаже другом лицу да учини, понуди или обећа поклон или другу корист домаћем, страном службеном, одговорном или другом лицу у установи или другом субјекту који не обавља привредну делатност да оно у границама свог овлашћења или у вези са својим службеним овлашћењем изврши незакониту или закониту службену радњу. Овде се ради о подстрекавању и

⁴⁴ З. Стојановић и О. Перић, Кривично право : посебни део, Београд 2000, 356–358.

⁴⁵ М. Ђорђевић и Ђ. Ђорђевић, Кривично право : са текстом Кривичног законика ; Основе привредно-преступног и прекршajног права, Београд 2016, 220–221.

помагању као облицима саучесништва који су добили карактер самосталне радње извршења. Дакле, овде се не кажњава лице које даје поклон или другу корист, већ лице (посредник) које то различитим делатностима подстиче, омогућава или олакшава.

Извршилац дела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај.

За први облик дела је прописана казна затвора од шест месеци до пет година, а за други и трећи облик казна затвора до три године. Но, поред казне, учиниоцу дела се обавезно изриче и мера безбедности одузимање предмета – поклона и друге имовинске користи.

Лакши облик дела за који закон предвиђа могућност потпуног ослобођења од казне постоји ако је давалац поклона пријавио дело пре него што је сазнао да је оно откривено.

Закључак

Претходна излагања показују да су са формирањем држава од најстаријих времена из доба старе Месопотамије, Египта, Грчке, Рима и даље, посебно у средњем веку и после њега доношени кривични закони (законици) који су сагласно својим потребама, али и могућностима прописивали систем казни и других кривичних санкција за учиниоце кривичних дела корупције. Најчешће су прописивана кривична дела примања мита, односно давања мита.

Ради се о кривичним делима која првенствено, када се ради о примању мита, врше службена (одговорна) лица у вршењу службене дужности или јавним овлашћења. На тај начин се остварује противправна имовинска корист за учиниоца или друго, физичко или правно, лице, или пак проузрокује имовинска штета за неко друго лице, односно тежа повреда његових права.

Слична је ситуација и са законодавством Србије.

Тако је већ Душанов законик у средњем веку прописивао кривично дело примања мита (али не и давања мита) за верског службеника или судију, дакле за посебне врсте службених лица, при чему је за верског службеника била прописана, чак и смртна казна.

За разлику од Законика проте Матеје (који уопште не познаје кривична дела корупције), Карађорђеви законик познаје само кривично дело примања мита које учини посебна врста службеног лица: старешина, судија, војвода, капетан који незаконито деле правду за шта су прописане различите казне: новчана казна или јавна осуда.

Најзначајнији кривичноправни текст Србије из времена 19. века – Криминални (Казнитељни) законик предвиђа оба кривична дела корупције: а) примање мита – за шта је прописана новчана казна или казна затвора у трајању чак до десет година и б) давање мита са прописаном казном затвора до три године.

Кривично законодавство 20. века које се примењивало у Србији је у структури службених кривичних дела, поред злоупотребе службеног положаја или овлашћења (као опште, основно дело корупције), предвиђало оба кривична дела корупције: а) примање мита и б) давање мита, у више-мањем идентичном законском тексту. У овом периоду се могу уочити два специфична решења: а)

доношење посебног, специјалног Закона о кривичним делима против службене дужности (1948. године) и б) посебна кривична дела корупције (у просвети, здравству, приватизацији и сл.) која су поред примања, односно давања мита била прописана у Кривичном закону Републике Србије (1977. године) после новеле из 2003. године. Ова су решења била у примени до ступања на снагу данас важећег Кривичног законика (2005. године).

Објављени извори

Службени гласник РС, бр. 10/2002, 11/2002, 39/2003, 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

Службени гласник СРС, бр. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90.

Службени лист ДФЈ, бр. 88/48.

Службени лист СРЈ, бр. 35/92.

Службени лист СФРЈ, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 45/90 и 54/90.

Службени лист ФНРЈ, бр. 13/51.

Литература

Atanasković, Dragoljub. Krivično pravo : posebni deo. Beograd 1985.

Višić, Marko. Zakonici drevne Mesopotamije. Podgorica – Beograd 2003.

Грубач, Момчило. Телесна казна у Србији од Првог српског устанка (1804) до њеног укидања (1873) : 130 година од укидања телесне казне у ослобођеној Србији. Београд 2004.

Ђорђевић, Ђорђе. Кривично право : посебни део. Београд 2014.

Ђорђевић, Miroslav i Ђорђе Ђорђевић, Krivično pravo : sa tekstom Krivičnog zakonika ; Osnove privrednoprestupnog i prekršajnog prava, Beograd 2016.

Живановић, Тома. Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804. до 1865. Београд 1967.

Исти. Основи кривичног права. 1, Општи део. Београд 1910.

Законски текстови старог и средњег века. Прир., Николић Драган и Александар Ђорђевић, Ниш 2002.

Јанковић, Драгослав. Историја државе и права феудалне Србије : (XII–XV век). Београд 1961.

Јовановић, Љубиша и Драган Јовашевић, Кривично право, 2. Посебни део. Београд 1995.

Јовановић, Љубиша, Војислав Ђурђић и Драган Јовашевић, Кривично право : посебни део. Ниш 2000.

Јовашевић, Драган и Зоран Стевановић. Правни аспекти извршења кривичних санкција. Београд 2007.

Јовашевић, Драган. Лексикон кривичног права, Београд 2011.

Исти. Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом. Београд 2003.

Исти. Кривично право : посебни део. Београд 2017.

Каџић, Fikret. Pravni tekstovi: Odabrani izvori za Opću historiju države i prava. Sarajevo 2004.

Кривични законик Републике Србије. Прир. Д. Јовашевић. Београд 2007.

Лазаревић, Љубиша. Кривично право : посебни део. Београд 1993.

Мирковић, Зоран. Карађорђев законик : (кривично, породично и државно право устаничке Србије). Београд 2008.

Ненадовић, Матеја. Мемоари. Нови Сад–Београд 1957.

Николић, Драган. Кривични законик Кнежевине Србије. Ниш 1991.

- Новаковић, Стојан. Уставно питање и закони Карађорђева времена. Београд 1907.
- Папазоглу, Димитрије. Кривично право и правосуђе у Србији (1804–1813). Београд 1954.
- Radovanović, Miloš i Miroslav Đorđević. Krivično pravo : posebni deo. Beograd 1975.
- Симић, Илија и Милић Петровић. Кривични закон Републике Србије : практична примена. Београд 2002.
- Соловјев, Александар. „О Карађорђевој законику”. Архив за правне и друштвене науке, 41, Београд 1932. 373–382.
- Стојановић, Зоран и Обрад Перић. Кривично право : посебни део. Београд 2000.
- Festić, Raifa. Stari kodeksi. Sarajevo 1998.
- Чејовић, Борислав и Видоје Миладиновић. Кривично право : посебни део. Ниш 1995.
- Чубински, Михајло Павлович. Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије. Београд 1934.